

موانع و مشکلات خاص کلاس های چند پایه و راهکارهای بهبود آن با استفاده از دانش مشاوره و روان شناسی

کیومرث نورایی

کارشناس ارشد مشاوره خانواده، راهبری آموزشی و تربیتی، مدرس دانشگاه

چکیده

هدف از پژوهش حاضر مطالعه، بررسی موانع و مشکلات خاص کلاس چند پایه و راهکارهای مطلوب، جهت بهبود و کیفیت بخشی آن می باشد. پژوهش مذکور از نوع توصیفی و از نظر اجرا کاربردی می باشد. جامعه آماری ۲۴ مدرسه عشایری و روستایی کلاس چند پایه شهرستان قصرشیرین با نظارت راهبری آموزشی و تربیتی می باشد. و از نوع مطالعات موردی می باشد که با استفاده از روش میدانی انجام پذیرفته است. در این پژوهش ابتدا به ذکر مشکلات و موانع کلاس های چند پایه در ایران و سپس به راهکارهای کیفیت بخشی به آن از جهات و دیدگاههای مختلف پرداخته شده است. ابتدا تعاریف کلاس چند پایه و تدریس خاص کلاس چند پایه و متغیرهای دخیل در پیشرفت تحصیلی، تاثیرات مثبت و منفی کلاس های چند پایه و همچنین بررسی کلاس های چند پایه در کشورهای خارجی و در ایران و نتایج تحقیقات اولیه در آن ها و سپس تجزیه و تحلیل مشکلات و موانع و ذکر راهکارهای مطلوب و شرایط استفاده از فناوری در کلاس های چند پایه در جهت کیفیت بخشی به آن و در نهایت نتیجه گیری از آن، با استفاده از روش توصیفی و تحقیق از منابع مختلف پرداخته شده است. یافته ها نشان می دهد که با کاربست نکات عملیاتی در جهت بهبود مدارس چند پایه مناطق محروم نه تنها کیفیت آموزشی بالا می رود بلکه زمینه ساز زندگی آتیه دانش آموزان برای برقراری تعامل اجتماعی در دوران استقلال شخصی و سبک زندگی مثبت و استفاده از حل مساله در زندگی به جای تمایز ناپافتگی و هیجان پذیری می شود.

واژه های کلیدی: کلاس چند پایه، پیشرفت تحصیلی، انگیزه، تعامل اجتماعی، کیفیت بخشی.

مقدمه

از جمله موضوعات مورد علاقه صاحب نظران علوم تربیتی یافتن شرایط و امکانات لازم و موثر در جهت تحصیلی موفق و عملکرد تحصیلی است؛ اما عدم موفقیت در تحصیل زمینه ساز مشکلات فردی و اجتماعی و انحراف از دستیابی به اهداف سیستم آموزش است. محققین عوامل مختلفی را در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دخیل دانسته اند؛ اما با توجه به تفاوت های فرهنگی و تغییرات سریع عوامل در طول زمان، نمی توان به عنوان یک قانون عمومی و کلی، علل خاصی را برای جوامع مطرح نمود؛ زیرا قوانین بافت فرهنگی و نسبت جامعه، نگرش مردم به تحصیلات، سطح درآمد والدین و غیره، همه از عواملی هستند که به طور اخص در یک جامعه بر شکست یا موفقیت تحصیلی تأثیر می گذارند. منابع موجود نشان می دهد که آموزش به طور کلی تحت تأثیر پنج عامل: فراگیر، آموزش گر، برنامه، تجهیزات و محیط آموزشی است که هر یک از عوامل مذکور دارای ویژگی هایی است که می تواند در پیشرفت تحصیلی و یادگیری تأثیرات متفاوتی داشته باشند (سیف، ۱۳۸۴).

در این میان، پیشرفت تحصیلی بیشتر از سایر متغیرها مورد توجه روانشناسان قرار گرفته است؛ زیرا به نظر می رسد آنچه می تواند یک فرد، خانواده و در نهایت یک کشور را در مسیر پیشرفت، بیش از همه یاری دهد، بهره مندی از افرادی است که نه تنها دارای سلامت روانی مناسبی هستند، بلکه در امر آموزش نیز تحصیلات خود را با موفقیت پشت سر گذاشته اند، آگاهی از جنبه های روانی دانش آموزان، می تواند همانند یک ابزار کمک آموزشی قدرتمند عمل کند. برای نمونه فهمیدن این نکته که دانش آموز در شرایطی خاص چگونه رفتار می کند، می تواند منجر به افزایش تاثیرگذاری ابزارهای آموزشی و همچنین روش های آموزشی معلم، سیستم آموزشی و در نهایت پیشرفت تحصیلی دانش آموزان گردد (سیف، ۱۳۸۴). بلوم در نظریه یادگیری آموزشگاهی خود می کوشد تا متغیرهایی که موجب تفاوت های افراد در پیشرفت تحصیلی می شوند را تعیین کند. وی معتقد است که اگر سه متغیری که مشخص کرده است، به دقت مورد توجه قرار گیرند، یادگیری در آموزشگاه ها به بهترین وجه صورت خواهد گرفت و آموزشگاه ها به سمت یک نظام آموزشی خالی از اشتباه قدم برخواهند داشت. این سه متغیر عبارتند از:

۱) میزان تسلط دانش آموز بر پیش نیازهای مربوط به یادگیری مورد نظر. ۲) میزان انگیزشی که دانش آموز برای یادگیری دارد (یا می تواند داشته باشد). ۳) میزان تناسب روش آموزشی با شرایط و ویژگی های دانش آموز (بلوم ۱۹۸۲). پیش بینی پیشرفت تحصیلی از نقطه نظر علمی و کاربردی دارای اهمیت است. پیشرفت تحصیلی یکی از عوامل مهم مسئولیت و پذیرش در کلاس درس است (مهر افروز، ۱۳۸۸). در رابطه با تأثیرات مثبت و منفی کلاس های چند پایه یا بی تأثیر بودن آن ها بر فرآیند یاددهی - یادگیری، تحقیقات متعددی انجام شده است که به نتایج متفاوت و غیر یکسانی رسیده اند. برخی از آن ها استفاده از کلاس های چند پایه را در درس هایی چون قرائت، ریاضی و دیگر موضوعات فهمیدنی سودمند نمی دانند و برخی دیگر هم محدودیت هایی برای این گونه کلاس ها بر شمرده اند. مثلاً این که: تفکیک دانش آموزان در کلاس دشوار است، فشار کار بر معلم زیاد است، به نیازهای فردی دانش آموزان کم تر توجه می شود، فضای فیزیکی کلاس برای همه گروه های دانش آموزی وسعت کافی ندارد و آن ها نمی توانند فعالیت های خود را تحت راهنمایی معلم انجام دهند. خلاصه تجربیات به دست آمده در کشورهای: استرالیا، بنگلادش، جمهوری خلق چین، هند، اندونزی، جمهوری کره، مالزی، مالدیو، نپال، پاکستان، فیلیپین و تایلند تأکید می کند که: برنامه ریزی آموزش ابتدایی و فهرست حداقل توانایی های آموزشی، برای کلاس های چند پایه طراحی و تهیه نشده اند؛ بنابراین، به کارگیری برنامه های مدرسه ای رایج در این گونه کلاس ها با مشکلاتی روبه رو است، معلمان این کلاس ها با کمبود مواد و وسایل آموزشی مواجهند. ارزشیابی مستمر و مداوم که نیاز ضروری دانش آموزان چنین کلاس هایی است به خوبی صورت نمی گیرد. علاوه بر این ها، بسیاری از معلمان این کشورها در کلاس های آموزشی چند پایه کار می کنند، اما برای تعداد کمی از آن ها تربیت معلم، قبل یا در حین تدریس تشکیل می شود و همچنین سیستم آموزشی این کشورها به طور کلی توجه کافی به کارکرد مناسب این مدرسه ها ندارد.

پیشینه پژوهش

نتایج مطالعات رتالیک نشان داد که پیچیدگی فعالیت های کلاس های چند پایه، به حمایت مستمر برای توسعه منابع و آموزش بیشتر معلمان نیازمند است. همچنین ایشان نتیجه گرفتند که برگزاری اثر بخش کلاس های چند پایه تعهدی همه جانبه نیاز دارد و زمانی امکان پذیر است که برنامه ای مناسب از طریق مشارکت تمامی افراد ذینفع طراحی و اجرا شود. بری نتیجه می گیرد که پیشرفت دانش آموزان موفق تر در کلاس های تک پایه هم‌تزمان بارشد تحصیلی آنان بیشتر می شود. دانش آموزان ضعیف در کلاس های چند پایه به گونه ای معنا دارتر، موفقیتی بیشتر را نسبت به دانش آموزان ضعیف کلاس های تک پایه تجربه کرده اند. مطالعات هارگریوز نشان می دهد که در کلاس های چند پایه بر ارتقای کیفیت یادگیری از طریق گروه و توانایی گروهی و آسان سازی مسولیت فردی دانش آموزان تمرکز دارد تا ارتقای پایه های بعدی. بررسی تأثیرات کلاس های چند پایه در کالیفرنیا نشان می دهد، این کلاس ها ضمن این که فرصت خوبی برای انجام کارگروهی و برقراری ارتباط دانش آموزان با یکدیگر فراهم می کنند، رشد اجتماعی و درک متقابل آنان را نیز بالا می برند و زمینه ساز دوستی با دانش آموزان پایه های دیگر هستند که خود این امر سبب می شود، دانش آموزان به نظرات همدیگر اهمیت بدهند بررسی ها در مجموع نشان می دهند، در صورتی که کلاس های چند پایه از طرف مسؤلان و والدین حمایت شوند، بسیار موفق خواهند بود.

علاوه بر انجام فعالیت های گروهی، ارتباط دانش آموزان با معلم، در کلاس های چند پایه عمیق تر است. معمولاً دانش آموزان به مدت چند سال با یک معلم در ارتباط هستند و این فرصت مناسبی است تا دانش آموزان پایه های بالاتر به افراد پایه های پائین تر در یادگیری کمک کنند و این امر باعث تقویت آموخته های خودشان هم می شود. همچنین، بر اساس تشخیص معلم، دانش آموزان این کلاس ها در بیش از یک امتحان به شیوه خودش یاد بگیرد و در مجموع استفاده از کلاس های چند پایه، از نظام مبتنی بر فرد یا پایه تحصیلی، مؤثرتر و ارزان تر است. با توجه به نتایج بررسی ها، تحقیقات و تجربه های متعدد، امروزه درباره تلفیق دانش آموزان سنین متفاوت در یک کلاس درس و تشکیل کلاس های چند پایه، موافقت عمومی و اجماع نظر به وجود آمده است.

مروری بر فضای مفهومی پژوهش

طبق نظر بروس میلر، برای اجرای کلاس های چند پایه، انجام مقدمات زیر لازم است:

- ۱- مرور تحقیقات قبلی،
- ۲- طراحی الگوهای مناسب،
- ۳- تغییر قوانین با توجه به مدل طراحی شده،
- ۴- باز تولید مفاهیم اساسی مربوط به نظریه های یادگیری و ویژگی های دانش آموزان،
- ۵- زمینه سازی برای تغییر تدریجی - تکاملی بلند مدت.

بر اساس نتایج تحقیقات و تجربه های انجام شده در کشورهای عضو مرکز نوآوری آموزشی برای توسعه در آسیا و اقیانوسیه و سایر کشورها و همچنین ماهیت آموزش در کلاس های چند پایه، به نظر می رسد، تحلیل علمی وضع موجود و این زمینه ضرورتی اجتناب ناپذیر دارند. کلاس چند پایه یک موقعیت خاص آموزشی است که در آن حداقل دو تا حداکثر ۵ پایه تحصیلی حضور دارند که یک معلم آنها را اداره می کند. دلیل تشکیل چنین کلاسهایی تعداد دانش آموزان در یک مدرسه است که در مقایسه با کلاسهای تک پایه، تراکم کمتری دارد (میر شفیعی لنگری، ۱۳۸۵) این کلاسهها با عنوان های دیگر چون آموزش و پرورش جای گزین و کلاسههای چند سنی، ترکیبی و گروهی نام گذاری شده اند (مرتضوی زاده، ۱۳۸۸).

کلاسهای چند پایه برای فراهم آمدن دوره ی کامل آموزش ابتدایی با افزایش میزان دست یابی به هدف های آموزشی در مناطق دور افتاده و کم جمعیت و روستاهایی که دانش آموزان کمتری دارد و نیز استفاده از منابع محدود تشکیل می شوند (متین، ۱۳۸۷).

کوچکی وعباسی نیز به مشکلاتی مانند عدم توجه به تفاوت های فردی، استفاده از کودکان در کار کشاورزی وسخت بودن شرایط جغرافیایی و کم اثر بودن نقش راهنمایان تعلیماتی در اصلاح نارسایی های کلاس چند پایه اشاره کردند وپیشنهاد کردند که از معلمان مجرب برای این کار استفاده شود. کدیور ونوایی نژاد به مقایسه مهارت های اجتماعی، عزت نفس وپیشرفت تحصیلی میان دانش آموزان کلاس های چند پایه وکلاس های عادی در دوره ابتدایی پرداختند ونتیجه گرفتند که دانش آموزان کلاس های چند پایه از میانگین تحصیلی بالاتر و عملکردی بهتر نسبت به دانش آموزان کلاس های تک پایه بهره مند بوده اند.

پیچیدگی کلاسهای چند پایه: مدیریت کلاس درس چند پایه، به سبب ترکیب سنی و جنسی دانش آموزان، متفاوت است. بر خوداری دانش آموزان از توانایی و استعداد های گوناگون و روی دادها و فعالیت های متنوعی که در یک جلسه از کلاس درس با سرعت قابل توجهی اتفاق می افتاد، مدیریت بر کلاس درس چند پایه را پیچیده تر می کند. مدیر آموزگاران و معلمان این کلاس ها، با توجه به تجربه های خود، وضعیت محیطی و عاطفی کلاس درس و شناخت فرا گیرندگان و بهره گیری از مطالعات خود، از شیوه های خاصی برای کلاس درس استفاده می کنند (مرتضوی زاده، ۱۳۸۷). سازمان دهی کلاسهای درس چند پایه به مراتب حساس تر از سازمان دهی کلاسهای عادی است. به همین دلیل، معلم کلاس درس چند پایه باید فعالیت های دانش آموزان، چگونگی آرایش شیوه نشستن ها، نحوه استفاده از تابلو و حتی دیوارهای کلاس را سازماندهی کند. مدیر آموزگار با تهیه طرح درسبه سازماندهی و مدیریت یاد گیریدر کلاس درس اقدام می کند. تهیه و تنظیم طرح درس روزانه در هر جلسه کاری، وقت گیر و طاقت فرسا است؛ اما نداشتن طرح درس هم سبب اتلاف وقت، پراکنده گویی و سر در گمی معلم و دانش آموز می شود (مرتضوی زاده، ۱۳۸۸).

یکی از مسائلی که همیشه بر کیفیت کار یک کلاس چند پایه اثر می گذارد، موضوع وقت است. یک کلاس تک پایه ۲۸ ساعت تدریس هفتگی دارد و یک کلاس چند پایه (متشکل از ۲ تا ۵ پایه) نیز همین تعداد ساعت تدریس هفتگی دارد. در صورتی که حجم محتوای کلاسهای تک پایه و چند پایه فرقی ندارد. تراکم تعداد دانش آموزان و تعداد پایه ها در یک کلاس چند پایه و حجم زیاد محتوای کتاب ها از نظم و دقت کار آموزش می کاهد و سبب افت کیفیت آموزش و عقب ماندگی از برنامه زمان بندی می شود.

هزینه: چنین عنوان شده است که اگر هزینه ها را بر اساس سرانه در نظر بگیریم، از نظر آماری، نسب هزینه فرد به این مدارس گران تر به نظر خواهد آمد (رضایی، ۱۳۸۷). با توجه به پر هزینه بودن این مدارس و به دلیل کمی تعداد دانش آموزان، به ازاین مدارس بودجه ناچیزی تعلق می گیرد که جوابگوی نیازها نیست.

کمبوداطلاعات حرفه ای معلم: کمبود اطلاعات معلمان تنها در بعد آموزشی و علمی خلاصه نمی شود، بلکه در مسائل تربیتی، روانشناسی و مهم تر از آن ها کمبود تجربه های عملی آنان است که موضوع را پیچیده تر می کند. ضعف بنیه علمی دانش آموزان: در این که دانش آموزان کلاس های چندپایه با این همه مشکلات، نسبت به دانش آموزان در کلاس های عادی ضعیف هستند، شکی نیست؛ اما این مشکل، تمام مشکلات دیگر را توجیه نمی کند.

مناطق دو زبانه: سیستم متمرکز آموزش و پرورش و یادگیری زبان رسمی و معیار در کشور ما، مشکلی است که فکر متخصصان امر تعلیم و تربیت را به خود مشغول کرده است. ارائه راهکارهایی همچون دایر نمودن کلاس های یک ماهه آمادگی در مناطق دو زبانه برای پایه اول ابتدایی از جمله اقداماتی است که مستلزم صرف هزینه زیاد و بهره مندی بسیار

کم است. گرچه توسعه رسانه های جمعی و گروهی و گسترش دامنه آن به روستاها تا حدودی به رفع این نقیصه کمک کرده است، اما نتایج پژوهشها و تحقیقات انجام گرفته در این زمینه وضع نگران کننده ای را نشان می دهد. در یکی از این مطالعات اثبات شده که ۸۶ درصد دانش آموزان در هنگام بیان یک واقعه به زبان مادری احساس و شور و هیجان خود را ابراز می کنند اما در تکلم به زبان فارسی ۴۹ درصد از حرف های خود را حذف کرده و بدون احساس قبلی بیان می نمایند. در تحقیق دیگری مشخص شد که

سطح زبان بیانی و دریافتی دو زبانه ها نسبت به یک زبانه ها به صورت معناداری پایین تر است. کمبود وقت: مسأله کمبود وقت در صدر مسایل کلاسهای چندپایه قرار دارد. آنچه به عنوان یک مشکل اساسی معلم کلاس چندپایه با آن روبرو است این است که واقعاً با این کمبود وقت چه کند. در این گونه کلاس ها معلم باید بتواند زمان را متناسب بین پایه ها تقسیم کند (رئوف ضیایی ۱۳۶۸).

. مدیریت موفق کلاس تنها زمانی امکانپذیر است که معلم اهداف روشن و متناسبی را برای خود ترسیم کرده و در کلاس مراقبتهای لازم و کافی را برای دستیابی به آن اهداف از پیش تعیین شده بعمل آورد. این تنها راهی است که بتوان بین کارهای روزمره از یک سو و ترقی و کسب رضایت شخصی از سوی دیگر ارتباط و پیوند برقرار کنیم. در کلاسهای چند پایه برنامه، همان طرح آموزشی است که معلم می بایست تهیه کرده باشد که در یک جلسه کلاس هر یک از پایه ها چه سهمی دارند، معلم برای هر یک چه نقشی ایفا می کند. معلم باید مراقب باشد اتفاقاتی که در کلاس ناخواسته رخ می دهد و او را از پرداختن به طرح آموزشی

دور می کند حتی الامکان نادیده گرفته و وقت خود را صرف طرح آموزشی نماید مگر اینکه رویداد در جهت تعلیم و تربیت دانش آموزان باشد. بخشی از مدیریت زمان از طریق تفویض اختیار امکانپذیر است. در کلاسهای چند پایه معلم می تواند بخشی از وظایف خود را به یکی از معلم یاران هر پایه تفویض نموده و سپس از انجام کار مسئولیتهای تفویض شده را بازاریابی، نظارت و بررسی نموده و معلم یاران را نسبت به کاستی های احتمالی راهنمایی نماید. بدین ترتیب ضمن استفاده از وقت، نسبت به کنترل کلاس و مدیریت کلاس تلاش نموده است. (سلطانی تهرانی، ۱۳۷۶)

ارائه راه حل های موقت:

۱: شیوه اداره کلاس به صورت (تدریس ماده درسی واحد به صورت همزمان به تمام پایه ها). در این شیوه معلم باید ابتدا مقدماتی را فراهم کند و مثلاً یک درس ریاضی را که ارتباط طولی با دروس پایه های دیگر را دارد انتخاب و همزمان مفاهیم را به صورت عمودی اهداف آن را استخراج می کند و همزمان در یک جلسه به دانش

آموزان پایه های مختلف بدون جداسازی و قرار دادن یک گروه در محوریت و گروه دیگر در غیر محور به دانش آموزان ارائه دهد.

از این روش وقتی به خوبی استفاده می کنیم که ابتدا از اول سال تحصیلی جدولی از مفاهیم کلیه دروس تهیه می کنیم که ارتباط عمودی در بین پنج پایه دیده شود دوم اینکه این مفاهیم اهداف مشترکی نیز داشته باشند سوم اینکه برنامه ای از فعالیت های هر یک از گروههای دانش آموزی تدوین شود.

۲: روش (تدریس مواد درسی مختلف با اهداف مشترک به چند پایه در یک زمان)

در روش قبلی ما یک درس را در نظر می گرفتیم و همزمان آن واحد درسی را به کل پایه ها ارائه دادیم اما در این روش که برنامه کلاسی را بیشتر مد نظر گرفته ما می توانیم دروس مختلف را که هدفهای مشترک دارند را در یک جلسه تدریس نماییم سپس مراحل اجرای به صورت مختصر به این قرار است.

الف: انتخاب مفاهیم درسی مختلف در پایه ها که دارای اهداف مشترک باشند.

ب: استخراج و نوشتن اهداف مشترک

ج: تدوین برنامه فعالیت های هر یک از گروههای کلاسی

مرحله ۱: در این روش معلم طبق برنامه کلاسی خود مفاهیم دروس را انتخاب می کند و می داند چه باید بگوید.

مرحله ۲: هدف مشترک برای تدریس مفاهیم در یک زمان واحد را باید انتخاب کنیم (چون کدام از واحدهای درسی که بیان شد هدف کلی آن بیان شد ما نمی توانیم اهداف جزئی هر یک از دروس را استخراج و ارائه دهیم.) هدف مشترک دروس فوق بیشتر نظم و ترتیب - مرتب مرحله ۳: تدوین برنامه ای برای فعالیت های گروهی کلاسها - مثلاً ترتیب دادن نمایشی که رعایت نظم و ترتیب به نفع ماست و برای پایه اول مهره های داده شود که به ترتیب آنها را در خانه صفر تا ۹ بچسپانند به صورت گروهی و آن را به گروههای دیگر جهت بررسی بدهند پایه دوم جدول محل زندگی جانوران در روی تابلو بکشند و به صورت نمایشی هر یک شکل یک جانور را نشان دهد و در محل خود بنشینند در پایه سوم نظر خود را به صورت گروهی در مورد نمایش کل کلاس ارائه دهند دانش آموزان پایه چهارم جدولی تهیه کنند از کارکنان مدرسه وظایف هر یک به صورت گروهی خلاصه در گروههای بیان خود بیان کنند علوم پایه پنجم در مورد نظم و مرتب بودن ماشینها فکر کنند و نظم کار ماشین ها را بیان کنند.

آموزش چند پایه در حقیقت تشکیل شده از فنونی است که به معلمان امکان هدایت یادگیری دانش آموزان با سطوح سنی متفاوت و توانایی های گوناگون را به صورت همزمان می دهد و این در حالی است که طبق بازدهیهای به عمل آمده اکثر معلمان این کلاسها از همان روشها آموزشی سنتی موجود در کلاس های تک پایه آنها در سطحی بعضاً ضعیف تر (به دلیل ناهمگونی جامعه مخاطب، فرصت محدود آموزشی، حجم وسیع کتب درسی ...) بهره می گیرند.

با توجه به اینکه کیفیت فرایند فعالیت های معلم و روشهای آموزشی او هسته مرکزی آموزش چند پایه ای را تشکیل می دهد - مسلماً نقصان تجربه و کمبود اطلاعات معلمان این کلاس ها مستقیماً به کیفیت آموزشهای کلاسی آسیب می رساند.

۳- تبدیل کلاسهای چند پایه به پایه های کمتر:

با توجه به این که اکثر معلمان روستاهای دور افتاده، به دلیل مسافت زیاد، مجبور به سکونت در روستا هستند، می توان برای جبران کمبود وقت، کلاسهای چند پایه را به پایه های کمتر تبدیل کرد و در نوبت صبح و بعد از ظهر به اداره ی آنها پرداخت. البته مسئولان باید حق الزحمه ی تلاش مضاعف آموزگاران را پرداخت کنند.

دو بعدی کردن یا نصب دو تخته سیاه در دو طرف کلاس، معلم می تواند یک تخته را در ضلع جنوبی قرار دهد و تعدادی نیمکت رو به روی آن بچیند و یک تخته را هم در ضلع غربی کلاس نصب کند.

زاویه بین دو ردیف نیمکت باید ۹۰ درجه باشد. آموزگار در بین این دو زاویه بر هر دو گروه دانش آموزان تسلط دارد. ولی دانش آموزان بر درس و فعالیت گروه دیگر تسلط کمتری دارند.

برگزاری دوره های آموزشی ضمن خدمت با عنوان روش های آموزش در کلاس های چند پایه و چگونگی اداره ی مدارس کوچک، برای مدیر آموزگاران و معلمان چند پایه جهت جلوگیری از افت آموزشی و افزایش کارایی آنها.

بود - رعایت مافوق ومقررات).

مرحله ۳: تدوین برنامه ای برای فعالیت های گروهی کلاسها.

آموزش چند پایه در حقیقت تشکیل شده از فنونی است که به معلمان امکان هدایت یادگیری دانش آموزان با سطوح سنی متفاوت و توانایی های گوناگون را به صورت همزمان می دهد و این در حالی است که طبق بازدهی های به عمل آمده اکثر معلمان این کلاسها از همان روشها آموزشی سنتی موجود در کلاس های تک پایه آنها در سطحی بعضاً ضعیف تر (به دلیل ناهمگونی جامعه مخاطب، فرصت محدود آموزشی، حجم وسیع کتب درسی ...) بهره می گیرند.

با توجه به اینکه کیفیت فرایند فعالیت های معلم و روشهای آموزشی او هسته مرکزی آموزش چند پایه ای را تشکیل می دهد مسلماً نقصان تجربه و کمبود اطلاعات معلمان این کلاس ها مستقیماً به کیفیت آموزشهای کلاسی آسیب می رساند.

۳-تبدیل کلاسهای چند پایه به پایه های کمتر:

با توجه به این که اکثر معلمان روستاهای دور افتاده، به دلیل مسافت زیاد، مجبور به سکونت در روستا هستند، می توان برای جبران کمبود وقت، کلاسهای چند پایه را به پایه های کمتر تبدیل کرد و در نوبت صبح و بعد از ظهر به اداره ی آنها پرداخت. البته مسئولان باید حق الزحمه ی تلاش مضاعف آموزگاران را پرداخت کنند.

دو بعدی کردن یا نصب دو تخته سیاه در دو طرف کلاس، معلم می تواند یک تخته را در ضلع جنوبی قرار دهد و تعدادی نیمکت رو به روی آن بچیند و یک تخته را هم در ضلع غربی کلاس نصب کند.

زاویه بین دو ردیف نیمکت باید ۹۰ درجه باشد. آموزگار در بین این دو زاویه بر هر دو گروه دانش آموزان تسلط دارد. ولی دانش آموزان بر درس و فعالیت گروه دیگر تسلط کمتری دارند.

برگزاری دوره های آموزشی ضمن خدمت با عنوان روش های آموزش در کلاس های چند پایه و چگونگی اداره ی مدارس کوچک، برای مدیر آموزگاران و معلمان چند پایه جهت جلوگیری از افت آموزشی و افزایش کارایی آنها.

به کارگیری نیروهای بومی برای آموزگاری یا مدیر آموزگاری در مدارس کوچک مناطق محروم و دور افتاده.

با توجه به سختی و پیچیدگی محیط کار در مدارس، پیشنهاد می شود برای ایجاد انگیزه در مدیر آموزگاران و آموزگاران این مدارس، حقوق و مزایای ویژه ای در نظر گرفته شود.

۴-تفاوت زمان استراحت: در مدارس ابتدایی بعد از هر ۴۵ دقیقه آموزش، ۱۵ دقیقه برای استراحت برنامه ریزی شده است که هر کلاس در طول روز ۳ بار از فرصت استراحت استفاده می کند. اگر زمان استراحت طوری تنظیم شود که دانش آموزان به طور متناوب از این فرصت بهره گیرند، به میزان قابل ملاحظه ای در زمان صرفه جویی خواهد شد. با این روش فقط معلم کلاس مربوطه دچار مشکل می شود که می تواند با برنامه ریزی دقیق این نقیصه را جبران نماید.

۵-استفاده از وجود شاگرد معلم: استفاده از برخی دانش آموزان برای تدریس به بعضی دیگر، پدیده جدیدی نیست. این روش آموزش که با عنوان های مختلف مانند شاگرد معلم، معلمیتار، خلیفه و... نامیده می شود برای اولین بار پیش از قرن هجدهم در انگلستان برای مبارزه با نابرابری های آموزشی مطرح شد و در مدارس مونته - سوری نیز مورد استفاده قرار

گرفت. سابقه این نوع از آموزش در ایران به مکتب خانه های قدیم بر می گردد. این روش در حال حاضر در کشورهای اروپایی از جمله انگلستان، فرانسه، سوئد، بلژیک و روسیه مورد استفاده قرار می گیرد.

در این روش از دانش آموزان مستعدتر پایه های بالاتر در جهت نظارت بر گروه های خود آموز استفاده می شود. از مزایای این روش می توان به جبران کمبود ساعات آموزشی، آموزش انفرادی به دانش آموزان ضعیف از لحاظ عاطفی و اجتماعی و درسی، ایجاد اعتماد به نفس و نگرش مثبت به خود در دانش آموزان معلم یار و تقویت احساس استقلال و عدم وابستگی و ... اشاره کرد.

جهت رفع موانع موجود بر سر راه اجرای این روش می توان با عوض کردن هر ماه یک بار شاگرد معلم، از افت تحصیلی او جلوگیری به عمل آورد و از دانش آموزان مستعد دیگر در زمینه درسی برای این منظور استفاده کرد. راهکار مفید دیگری که نگارنده این جملات سال ها از آن استفاده نموده، شاگرد معلم هم پایه است. به این صورت که از هر پایه یکی از دانش آموزان برتر نقش معلم را در برنامه خود آموزی ایفا می کند.

راه حل های کمبود اطلاعات حرفه ای معلم:

۱- مطالعه منابع، کتاب ها، مجلات آموزشی و تربیتی و نتایج پژوهش های جدید در زمینه شغلی.

۲- درخواست از اداره جهت تشکیل جلسات و کارگاه های آموزشی.

۳- بازدید از کلاس های معلمان موفق در اداره کلاس های چندپایه.

راه حل های ضعف بنیه علمی دانش آموزان:

- یادآوری و مرور درس های سال قبل در آغاز سال تحصیلی به مدت دو الی سه هفته

۲- اجرای آزمون تشخیصی در ابتدای سال از پایه پایین تر بعد از مرور درس های سال قبل.

۳- تغییر شیوه های آموزشی به نوعی که مشارکت فردی و فعال دانش آموز را در فعالیت های گروهی به همراه داشته باشد و آموخته ها را برای دانش آموزان معنادار سازد تا بتوانند آن ها را در زندگی خود به کار ببرند.

راه حل های مناطق دو زبانه:

۱- ایجاد عادت به مطالعه از طریق کتاب های داستان و کتب آموزشی و علمی که به زبان معیار (فارسی) نوشته شده است.

۲- تا زمانی که احساس می کنید تکلم به زبان معیار در ارتباط شما و دانش آموزان مشکلی ایجاد نمی کند، به زبان فارسی صحبت کنید. در غیر این صورت موضوع را با جملات کوتاه به زبان مادری توضیح دهید.

۳- از دانش آموزان بخواهید در ساعات درس انشا یا فارسی داستان های کوتاه به زبان مادری را به زبان فارسی ترجمه کنند.

۴- به دانش آموزان توصیه کنید برای خود دفتری تحت عنوان «دفتر خاطره» تهیه کرده و حوادث و فعالیت های جالب روزانه را

در آن گزارش نویسی کنند.

۵- از دانش آموزان بخواهید فیلم ها، کارتون های تلویزیونی، اخبار، وضعیت آب و هوا و... را یادداشت کنند و در کلاس با فن ایفای نقش اجرا نمایند.

عنوان فعالیتهای کاربردی در کلاس های چند پایه:

۱- استفاده از فناوری در بهبود فرایند یاددهی یادگیری کلاسهای چند پایه:

راهکارها:

۱ - تشکیل دوره های ضمن خدمت برای معلمان در خصوص آشنایی با فناوری های نوین و مهارت های رایانه ای و دوره های باز آموزی

۲ - اگر امکان مجهز نمودن تمامی مدارس چند پایه در یک سال تحصیلی به فناوری های نوین نبود، می توان دانش آموزان پایه ششم را در یکی از مدارس مستقل جمع کرد و آن مدرسه را به این فناوری ها مجهز نمود.

۳ - سعی شود تمامی مدارس روستایی به این قبیل فناوری ها تجهیز شوند تا مدارس چند پایه ی تحت پوشش، بصورت

امانتی از این وسایل در تدریس ها استفاده کنند. (حداقل علاوه بر خود مجتمع یک دستگاه رایانه اضافی نیز در نظر گرفته شود و اتافی مجزی، تجهیز شود تا مدارس تحت پوشش از آنها استفاده کنند).

۴ - لپ تاپ هایی توسط ادارات برای معلمان چند پایه (به تدریج) خریداری شود و به معلمان چند پایه اختصاص یابد و بصورت اقساطی از حقوق آنان کسر گردد.

۵ - سعی شود هر طرحی بصورت آزمایشی در مدارس انجام می شود (هوشمند سازی مدارس و...) حداقل در تعدادی از مدارس چند پایه نیز انجام شود.

۶ - سعی شود بخشی از کمک های خیرین مدرسه ساز برای هوشمند سازی مدارس محروم و روستایی، هزینه شود و خیرین

۲- تدوین طرح نظارت بر کیفیت کلاس های چند پایه و ارائه ی الگوهای اجرایی:

راهکارهایی برای بند الف (تعریف اولویت ها، وظایف گروه ها، نحوه تشکیل آن و شیوه ی نظارت و...):

نحوه ی تشکیل کارگروه تخصصی: کارگروه با حضور رئیس اداره یا معاون آموزشی و معلم راهنما (راهبر آموزشی)،

کارشناس محترم آموزش ابتدایی، کارشناس تکنولوژی و گروه های درسی و حداقل یکی از معلمان علاقه مند و شاغل در

مدارس چند پایه و کارشناس فناوری تشکیل شود (ترکیب اعضا این چنین باشد).

اولویت و وظایف گروه:

-سرکشی به مدارس چند پایه و آگاهی از دوره های ضمن خدمت برگزار شده برای معلمان چند پایه و پیش بینی آمار و تراکم دانش

آموزی و تعداد نیروی انسانی مورد نیاز و پیگیری لازم برای نظارت بیشتر مدیر یا معاونان مجتمع‌ها بر نحوه آموزش معلمان چند پایه و سعی در تجهیز نمودن مدارس چند پایه به وسایل آموزشی مورد نیاز با توجه به اولویت‌ها و نیازسنجی و تشویق معلمان چند پایه فعال در زمینه‌های مختلف آموزشی و پرورشی فراگیران.

- برپایی جلسات هم‌اندیشی معلمان چند پایه و بحث و تبادل نظر در خصوص اقدامات انجام شده در راستای کیفیت بخشی به مدارس چند پایه و انتقال تجارب ارزنده همکاران.

- شناسایی دانش‌آموزان تیزهوش مدارس ابتدایی روستایی و تشویق آنان برای تحصیل در مدارس خاص (با توجه به راهکار شماره ۴/۵ و راهبرد کلان شماره ۴ فصل پنجم سند تحول). در مدارس ابتدایی روستایی علیرغم اینکه ممکن است دانش‌آموزان در کلاسهای مهد یا پیش‌دبستانی شرکت نکنند و حتی در مناطق دو زبانه نیز تحصیل می‌کنند اما با ورود به مدرسه چنان پیشرفت‌های شگرفی پیدا می‌کنند که باعث حیرت معلمان می‌شود که لازم است از این استعدادها بهره‌وری بهتری صورت گیرد و در مدارس خاص با امکانات بیشتر، ادامه تحصیل دهند.

- از وظایف دیگر این کارگروه با توجه به راهکار ۴/۴ سند تحول، شناسایی اولیا با سواد دانش‌آموزان روستایی و استفاده از نظرات آنان برای بهبود یادگیری فرزندانشان و ایجاد فرصت‌های برابر آموزشی است.

- همکاری کارگروه متشکله با مدیران مجتمع‌ها برای جمع‌آوری دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی در یک کلاس مجزی (یا در یکی از کلاس‌های مجتمع) تا به نوعی کلاس‌های چند پایه در امر آموزش، اثربخشی بیشتری داشته باشند و عملاً به فراگیران پایه ی ششم، به صورت مجزی تدریس شود.

- شناسایی معلمان خلاق و موفق چند پایه و بهره‌گیری از نظرات آنان برای مدارس تحت پوشش مجتمع.

برنامه یا آموزشی و برپایی جلسات هم‌اندیشی و نشست‌های صمیمی همکاران.

- با توجه به مطلب فوق، لازم است بند یا امتیازی برای تشویق همکاران فعال در این زمینه‌ها در فرم‌های گوناگون تنظیم شود.

- تشکیل نمایشگاه‌هایی از پیشرفت‌ها و دستاوردهای دانش‌آموزان مدارس چند پایه در امور مختلف آموزشی و ... در سطح مناطق و استان.

- فراخوان و کسب نظرات و تجارب ارزنده همکاران شاغل در مدارس چند پایه از طریق بخشنامه.

- کلاس آمادگی حداقل یک‌ماهه برای دانش‌آموزان قبل از ورود به مدرسه در مناطق دو زبانه و چند پایه، بصورت مشارکتی اولیا و اداره، حتماً " در نظر گرفته شود. (با توجه به راهکار ۳/۵ سند تحول). فراخوان هنرها، صنایع دستی، آداب و رسوم محلی، شرایط اقلیمی منطقه و... در مناطق روستایی و عشایر و استفاده از تصاویر زیبای روستاهای ایران در کتاب‌های درسی و

برنامه‌های آموزشی به صورت مکمل. (با توجه به راهکار شماره ۵/۵ سند تحول بنیادین)

ب) راهکارهای عملی برای طراحی الگوی اجرایی نظارت و راهنمایی بر کار معلمان چند پایه:

استفاده از نقش راهبر آموزشی (معلم راهنمای) برجسته و متبحر و آگاه به مسائل آموزشی پایه‌های مختلف تحصیلی و مورد

قبول معلمان چند پایه. چرا که بعضاً " معلمان چند پایه بومی در روستاها دارای سابقه‌های تدریس نسبتاً " بالایی می‌باشند.

(انتخاب راهبر آموزشی از بین معلمان چند پایه، به دلیل اشرافیت بر کل پایه‌ها، اولویت داشته باشد).

- پیش‌بینی و تفویض اختیارات لازم به راهبر آموزشی در تعامل با کارگروه تخصصی متشکله، برای تشویق معلمان خلاق و

فعال در کلاس های چند پایه. (اختیارات قانونی لازم برای معلمان راهنما پیش بینی شود).

- یک نفر از زبده ترین و کارآمدترین معلمان چندپایه ی هر منطقه (بسته به تعداد مدارس چندپایه ی آن منطقه)، هم سطح با راهبر آموزشی کار نظارت و راهنمایی و همکاری با معلمان چندپایه را برعهده گیرد و بصورت تمام وقت آن کار را انجام دهد. (در مناطقی که مدارس چندپایه زیاد است، صرف وجود یک راهبر آموزشی برای نظارت بر تمامی مدارس بویژه چند پایه، کفایت نمی کند).

۳- تقویت مدیریت آموزشگاهی و مدیریت کلاس درس چند پایه:

الف) راهکارهایی برای آموزش راهنمایان آموزشی در خصوص نحوه ی تدوین برنامه سالانه و...:

- با توجه به اضافه شدن پایه ی ششم به مدارس ابتدایی و نظام آموزشی ۶-۳-۳ به نظر می رسد بهتر است راهنمای آموزشی از معلمان چند پایه ی ابتدایی انتخاب شود نه از مقطع راهنمایی (چرا که اشرافیت بیشتری نسبت به این مدارس دارند).

- به نظر می رسد برخی از راهنمایان آموزشی نسبت به برنامه سالانه، اطلاع کافی ندارند که برگزاری دوره های ضمن خدمت برای آگاهی ایشان ضروری به نظر می رسد. (با عنایت به راهبرد کلان شماره ۳ فصل ۵ سند تحول بنیادین).

- لازم است راهنمایان آموزشی که به مقطع ابتدایی آشنایی ندارند (با توجه به تغییرات عمده ای که در دروس این پایه هاصورت گرفته است) لااقل در دوره های ضمن خدمت کتب جدید التالیف شرکت کنند تا برای سرکشی و نظارت بر مدارس تحت پوشش خود آگاهی مجملی داشته باشند. (ابتدایی، پایه و اساس یادگیری دانش آموزان است).

- برای تقویت مدیریت آموزشگاهی و مدیریت کلاس درس چندپایه، شایسته است از همکارانی که سال های طولانی در مدارس تک پایه و مستقل تدریس می کرده اند و به دلایلی سال آخر خدمت خود را به مدارس چندپایه می روند و نیز همکاران سرباز معلم، در این مدارس کمتر استفاده شود.

ب) راهکارهای عملی برای تهیه و تولید بسته های آموزشی مناسب که به معلمان چند پایه در امر آموزش کمک کند:

- فراخوان طرح ها و ایده هاو بسته های آموزشی تولید شده ی معلمان. چراکه ممکن است معلمان ایده های مناسبی در این خصوص داشته باشند ولی امکانات لازم را در خصوص تولید این بسته های آموزشی نداشته باشند. (با توجه به راهبرد ۱۳ فصل ۵ سند تحول).

- برگزاری جشنواره ها و نمایش گاه هایی از تولیدات و بسته های آموزشی مناسب با کلاس های چندپایه.

نتیجه گیری

همان طور که مشاهده گردید کلاس های چند پایه دارای قدمتی طولانی اعم از کشورهای خارجی و ایران می باشد. دارای مزایا و معایب متعددی می باشد که مزایای آن خیلی بیشتر از معایب آن می باشد که اثری کاربردی در زندگی دارد: (ایفای نقش مثبت اجتماعی در استقلال زندگی شخصی آینده، سبک زندگی مثبت و...) و با کاربرد نکات عملیاتی و فناوری و بهره گیری از اصول روان شناسی و مشاوره و روش های تدریس نوین و امکانات محیطی و طبیعی در محل زندگی دانش آموزان، بسیاری از معایب کلاس های چند پایه بهبود می یابد. مضاف بر اینکه دانش آموزان در قالب گروه های ناهمگن و

ناهمجنس برهیجان پذیری صرف غلبه کرده و تمرین حل مساله در زندگی شخصی می نمایند که با الگو گرفتن از تعاملات اجتماعی اهالی روستا به یادگیری مشاهده ای و مشارکتی فعالیت های آموزشی و پرورشی می پردازند.

تدریس در کلاس های چند پایه راهبرد خاص خودش را می طلبد. معلم کلاس پند پایه می بایستی دارای مهارت هایی ماورای مهارت های معلم کلاس تک پایه باشد. با تفکیک کلاس های محور و غیر محور استفاده از معلم یار در کلاس چند پایه و همچنین تشکیل گروه بندی دانش آموزان ناهمگن از نظر پایه های مختلف تحصیلی، زمان مفید آموزشی را مدیریت کند. در زنگ های سیاحت به فعالیت های کیفیت بخشی پرورشی به کمک دانش آموزان بپردازد.

معلم کلاس چند پایه علاوه بر اطلاعات شغل معلمی می بایستی دارای دانش مشاوره و روان شناسی، بهداشت محیط، مدیریت اجرایی، داوری انجمن های روستایی باشد و خود را مانند یکی از اعضای روستا بداند و از بطن روستا نظاره گر دانش آموزان باشد و در همه امورات روستا با آنان همگام تا اولیای دانش آموزان ارتباط متقابلی با مدرسه برقرار کنند.

منابع

۱. برادبری، تراویس (۱۳۸۷) هوش هیجانی، ترجمه مهدی گنجی، تهران، نشر ساوالان.
۲. برج، ایان ولالی مایک، تدریس کلاس های چند پایه در مدارس ابتدایی، ترجمه پریش، ۱۳۷۹.
۳. بلوم (۱۹۸۲) ویژگی های آدمی و یادگیری آموزشگاهی، ترجمه علی اکبر سیف (۱۳۸۳). تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
۴. بی. آر. هرگنهان و میتواچ، انسون، مقدمه ای بر نظریه های یادگیری، علی اکبر سیف، تهران روان، ۱۳۸۶، چاپ یازدهم ص ۲۲.
۵. جعفری، وزارت آموزش و پرورش، دفتر همکاری های بین المللی ۱۳۷۹.
۶. رضایی، رئوف (۱۳۸۶) برنامه ریزی، تدریس و اداره کلاس های چند پایه، دوره کاردانی تربیت معلم، شرکت چاپ و نشر ایران.
۷. سلطانی تهرانی، محمد، مشکلات کلاس های چند پایه، انتشارات سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، ۱۳۷۶.
۸. سیف، علی اکبر، (۱۳۸۱). روان شناسی تربیتی، تهران، دانشگاه پیام نور، چاپ هشتم.
۹. ضیایی، رئوف، برنامه ریزی، تدریس و اداره کلاس های چند پایه، تهران، شرکت چاپ و نشر ایران.
۱۰. فضلی، رخساره، مجله رشد معلم، کلاس چند پایه، شماره ۵، ۱۳۷۹.
۱۱. کریمی، یوسف (۱۳۸۵) روان شناسی اجتماعی، چاپ اول، تهران، نشر ویرایش.
۱۲. کوچکی، نریمان و منصور عباسی (۱۳۷۴) بررسی مسایل و مشکلات کلاس های چند پایه مدارس روستایی شهرستان بیجار.
۱۳. گنجی حمزه (۱۳۷۵). نظریه های راهنمایی و مشاوره شغلی، فصل سوم، مشاوره شغلی در مدرسه ابتدایی.
۱۴. متین، نعمت ا...، آموزش ابتدایی، کلاس های چند پایه، روزنامه نگاه سال نهم شماره ۱۵۷، مهر ۱۳۷۹.
۱۵. مئوت، جی بی ویز والاس. جان، کتاب راهنما برای معلمان چند پایه، ترجمه علی زرافشان، انتشارات مدرسه، ۱۳۸۴.
۱۶. مهر افروز، غلامعلی (۱۳۸۸). مبانی روان شناختی افت تحصیلی، انتشارات انجمن اولیا و مربیان.

Specific Barriers and Problems of Multiple Base Classes and Strategies to Improve it by Using Counseling and Psychology Knowledge

Kayomars Noraei

Master of Counseling, University Lecturer, Iran

Abstract

The objective of this inquiry is examining the special obstacles and problems of multi-grade classes and coming up with an appropriate method to improve their quality. The presented inquiry is descriptive and based on an applicable point of view. In this paper, we initially get into the problems and barriers in the multi-grade classes in Iran and then go further to achieve a comprehensive view to enhance their qualities. We have started with a brief definition of multi-grade classes, their peculiar teaching methods, the variables affecting academic performance in such classes, the positive and negative aspects of these classes, studying multi-grade classes in foreign countries as well as Iran and the primary results obtained from them and then we express an analysis about the problems and obstacles of such classes, appropriate methods to overcome these problems, the required conditions to use technology in multi-grade classes to enhance their quality and finally we put these finding together to conclude according to descriptive and analytical methods. The results delineate that the proper utilization of the operational tools in ameliorating the quality of multi-grade classes in deprived areas not only bolsters the educational properties but also provides a solid foundation for students to be productive in their social interactions in future, their independent days. It would prepare them to enhance their problem-solving strategies and to follow a positive life style rather than an incongruent one and to motivate themselves whenever required.

Keywords: Multi-Grade Classes, Educational Performance, Motivation, Social Interaction.
